

2. Кодекс України про надра : Закон України від 27 липня 1994 р. №132/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1994. - № 36. - Ст. 340. - (Зі змін. та допов.).
3. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. в редакції від 21 червня 2001 р. № 2556-III) // Відомості Верховної Ради УРСР, 1991. - № 41. - Ст. 546. - (Зі змін. та допов.).
4. Стоякин Г.М. Понятие защиты гражданских прав // Проблемы гражданско-правовой ответственности и защиты гражданских прав. - Свердловск: Юрид.лит., 1973. - С. 31-53.
5. Малейн Н.С. Гражданский закон и права личности в СССР. - М.: Юрид.лит., 1983. - 225 с.
6. Штефан М.Й. Цивільний процес. - К.: Ін Юре. - 1997. - 608 с.
7. Яковлев В.Ф. Гражданско-правовой метод регулирования общественных отношений. - Свердловск, 1972. - 210 с.
8. Шевченко Я.Н. Совершенствование законодательства о семье. - К.: Наукова думка, 1986. - 166 с.
9. Ромовская З.В. Защита в советском семейном праве. - Львов: Вища школа, 1985. - 180 с.
10. Шевченко Я.М. Власник і право власності. - К., 1996. - 320 с.
11. Екологічне право України: Підручник для студентів юрид. вищ. навч. закладів / В.К.Попов, А.П.Гетьман, С.В.Разметаєв та ін. / За ред. В.К.Попова та А.П.Гетьмана. - Харків: Право, 2001. - 479 с.
12. Положення про порядок забудови площ залягання корисних копалин загальнодержавного значення // Зібрання постанов Уряду України, 1995. - № 3. - Ст. 80. - (Зі змін. та допов.).
13. Про нафту і газ: Закон України // Урядовий кур'єр від 19 вересня 2001 року. - № 169. - (Зі змін. та допов.).
14. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 грудня 1984 р. № 8073-X // Офіційний Вісник України, 2002. - № 10. - (Зі змін. та допов.).
15. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 40-44. - Ст. 356 // Офіційний Вісник України. - 2007. - № 44. - Ст. 512. - (Зі змін. та допов.).
16. Про страхування : Закон України від 7 березня 1996 р. № 85/96-ВР // Відомості Верховної Ради України, 2002 р. - № 16. - Ст. 534.

УДК 347.472(477)

С.О. Почтарьов

ПРИРОДА ДАРУВАННЯ ТА ЙОГО ПРОЯВИ

В статті йдеться про правову природу дарування взагалі та договору дарування зокрема. Піддано сумніву чисто матеріальне його спрямування регулювання лише на передачу майна у власність і обґрунтовано позицію, що він є лише засобом встановлення людських стосунків між людьми.

ми, проявом людино центричного спрямування розвитку суспільних відносин.

Ключові слова: *дарування, договір дарування, дарувальник, власник, обдарований.*

В статті речь идет о правовой природе дарения вообще и договора дарения в частности. Подвержено сомнению чисто материальное его направление регулирования как договора на передачу имущества в собственность и обосновано позицию, что он является лишь средством установления человеческих отношений между людьми и проявлением человекоцентрического направления развития общественных отношений.

Ключевые слова: *дарения, договор дарения, даритель, собственник, одаряемый.*

The article refers to the legal nature of gift giving in general and in particular contract. Challenged purely financial control its direction only to property ownership and reasonable position that he is merely a set of relationships between people, manifestations of human centric focus of public relations.

Key words: *gift, deed of gift, the giver, the owner, the donee.*

Здавен щедрість і благодійність відносять до людських чеснот, особливо тоді коли безоплатно відчужується майно на користь тих, хто того потребує. Так Соломон із Афін писав що "...Мы не будем менять доблесть на денег мешок: Ведь добродетель всегда у нас остается, а деньги этот сегодня имел, завтра получит другой" [1, с. 32]. У одній із притч Ісуса Христа взагалі стверджувалось: "Якщо хочеш бути досконалим, піди і продай маєток твій і роздай убогим; і будеш мати скарби на небесах" [1, с. 207]. Він блаженність пов'язував із бідністю та майбутнім Царством небесним [1, с. 208], що, на превеликий жаль, використовується новоявленими "пастирями" різних релігійних толків для заволодіння статками пастви на основі безоплатного їх відчуження. Це було у "Білomu братстві" та інших сектах, які заманюють і оббирають своїх прихожан. Є й інші прояви дарування. Зокрема відомий байкар І. А. Крилов підмітив: "Охотно мы дарим, что нам не надобно самим" [2]. Слідування тому призводить до некоректності у подарунках колегам по роботі, зокрема коли подарунки ходять по колу і з часом повертаються до дарувальників.

Проблематика дарування сприймається набагато ширше, чим вона відображена у цивільному праві, зокрема главі 55 ЦК України [3], як договору на передачу майна у власність. Це прагматичний

погляд на його правову природу і не відповідає новітнім тенденціям людино центричного спрямування у розвитку суспільних відносин. Тут спосіб досягнення мети підмінено на мету. Принаймні більшість опитаних нами респондентів подарунком намагались досягнути покращення стосунків із обдаровуваними.

Вироблені філософами сентенції та відточені віковою практикою правила про дарування набули значення звичаїв і їх, безумовно, слід враховувати при даруванні. Це лише поглиблює регулятивну функцію врегулювання цих правовідносин і окрім норм позитивного права охоплює і звичаї і правила етикету. З них ми почнемо розгляд їх регулятивної функції. Основне у його меті та змісті: чи лише меркантилізм чи гуманізм? Проблематиці дарування присвячені роботи зарубіжних вчених: Т. Каптоу, Дж. Карієр, Д. Чіл, К. Грегорі, Р. Фьорс, С. Бейлі, Х. Блек. За радянських часів аналізу норм про дарування присвячено роботи З.І. Шкундіна, М.І. Бару, І.Б. Новицького, К.І. Граве. Сучасна наука цивільного права України ґрунтується на обмеженому колі робіт, у яких досліджено лише окремі аспекти договору дарування (Т. Ніколаєва, Н. Мещерякова, І. Коробейнікова, В. Новикова). Дослідження договору дарування Ісаєвим А.М. у 2009 р за спеціальністю 13.00.03 [4] та побіжно торкалися цих правовідносин О.В.Дзера, Є.О. Мічурін, Р.Б. Шишка, О.С.Яворська та інші науковці. Значно більше цих досліджень у РФ Російській Федерації, де захищені дисертації, які були присвячені: договору дарування взагалі [5]; встановленню місця дарування у системі безоплатних правочинів [6], як різновиду безоплатних договорів [7, 8], як договірний спосіб розпорядження майном [9]; напрямок захисту прав при безоплатному набутті прав на майно, зокрема житло [10], у тому числі неповнолітніми [11]; чи навпаки – відчуження житла [12]; різновид правочинів із відкладальною обставиною [13].

Мета роботи – встановити генезис та прояви дарування і виробити підходи для його подальшого аналізу та встановлення перспектив подальшого вдосконалення його регулювання. Об'єкт складають правовідносини, які виникають при вчиненні дарування, а предмет – акти цивільного та іншого законодавства, наукова доктрина у сфері дарування, право застосовна, нотаріальна та судова практика.

Основний матеріал. Людство виробило певні правила щодо подарунків, які вже сприймаються як звичаї та правила етикету. Подарунок – зазвичай символ поваги, своєрідна форма виявлення почуттів, внутрішньої культури й доброго ставлення до людини та її ві-

тання: із днем народження, одруженням, народженням дитини, отриманням нагороди, вченого ступеню, з нагоди круглих дат у трудовій діяльності, у разі підвищення на роботі, виходу на пенсію тощо. Він - знак подяки за виконання термінової роботи, вибачення за непорозуміння чи прояв цікавості до особистості та подальших намірів.

Водночас при здійсненні дарування слід зважати на низку правил, які склались у суспільстві, але не передбачені актами законодавства. Так, у діловій сфері порівняно недорогий подарунок - знак доброго ставлення однієї людини до іншої, а помірна ціна не дозволяє його кваліфікувати як хабар. У тому є приватноправовий та публічно правовий аспект регулювання відносин із подарунку. Так чинне законодавство забороняє посадовим особам приймати подарунки, вартість яких перевищує визначену порівняно невелику суму. За західними стандартами, діловий подарунок має коштувати від 10 до 50 доларів. Не дарма у протокольну практику запроваджено жорсткі обмеження на вартість подарунків, які вручають або отримують вищі посадові особи: у Великій Британії - не більше 140 фунтів стерлінгів, у США - 250 доларів, у Франції - 200-300 доларів, у Росії - 150 доларів тощо. Дорогі подарунки здають у розпорядження відповідних відомств. Колишні глави держав в таких країнах, як Росія та США, після завершення президентського терміну можуть залишити собі ці подарунки, сплативши державній казні їхню повну вартість.

На рівні норм-рекомендацій та звичаїв як регуляторів суспільних відносин також склались певні правила, на які слід зважати про даруванні. Так, колегам зазвичай дарують "нейтральні" подарунки: книжки, альбоми, авторучки, записники чи письмове приладдя, вироби зі скла, кришталю, порцеляни, шкіри (портмоне), металу, а також шкатулки, чеканки, вази, брошки тощо, аксесуари для паління, спиртні напої, солодощі. Керівникам дарують спільні дарунки: твори мистецтва (картини, мініатюри, раритетні видання книжок), вироби майстрів народних промыслів. Друзям і близьким родичам дарують особисті речі: білизну, сумки, косметику.

Згідно із правилами етикету (норми рекомендації) склались і певні забобони: не слід дарувати носові хусточки (бо це - до сліз); у портмоне чи гаманець слід покласти монетку, інакше подарунок принесе безгрошів'я; не варто дарувати дзеркала й ножі - це погана прикмета; у деяких країнах не прийнято дарувати годинники.

Зазвичай усі подарунки, крім квітів, вручають в упаковці і особисто. Через інших осіб подарунок передається із візитівкою й відпо-

відним написом. Варто уникати повторення подарунків, окрім улюблених обдарованим напоїв і солодощів. Посвячення на подарунках роблять на непомітному місці, зокрема на зворотному боці картини.

Є певні правила й для обдарованого. Так при прийнятті подарунку він має подякувати: а) при його врученні; б) після розгортання подарунка; в) при використанні у присутності дарувальника. Не прийнято обговорювати властивості подарунку та обставини придбання. Подарунки, за винятком квітів, не вносять до приміщення, де перебувають гості. Якщо обдарований не хоче прийняти подарунок з мотивів двозначності його змісту або неприпустимої ціни, припустимо його повернути: а) без пояснення своєї відмови; б) із коротким усним чи письмовим поясненням: "Вважаю неможливим прийняти ваш подарунок і тому його повертаю".

На рівні звичаїв встановлені також правила і про дарування квітів, які вважаються проявом подяки й широкого ставлення. В Україні заведено: 1) дарувати непарну кількість квітів; б) жінки не дарують квіти чоловікам, за винятком рідних; в) у діловій сфері співробітниця може вручити квіти начальнику до ювілею чи з нагоди підвищення у посаді чи іншому статусі; г) чоловік ніколи не дарує квітів чоловікові, якщо вони не батько та син або підлеглий і керівник; д) букет діловій жінці не повинен бути занадто великий.

Окрім того при даруванні квітів дотримуються законів флористики та місцевих звичаїв. В деяких країнах певні квіти мають особливе значення: хризантеми в Угорщині, Італії, Франції символізують скорботу, а у Китаї - процвітання й довголіття; у країнах Латинської Америки червоний - це колір крові й смерті, а у Німеччині, навпаки, яскраво-червоні троянди символізують кохання, їх вручають лише коханій жінці; гвоздика у Бельгії - квітка бідняків, а в Німеччині - прояв дружби й стійкості; рожевий колір утілює чуттєвість, червоний - палку пристрасть.

Прийнято дарувати букети, які складені із квітів, які відображають ставлення до обдарованого. У офіційних подарунках вважається ідеальними символічні кольори: білий - чистота, мудрість, мир; блакитний і синій - глибина, постійність і відданість; жовтий - життя, світло, радість. Значення має також упаковка букета: стриманий букет повинен мати й відповідну упаковку, яка його підкреслить; додому прийнято надсилати свіжорізані квіти, на роботу - композиційні; при врученні квітів під час зустрічей і провідів на вокзалі, в аеропорту, на відкритому повітрі їх дарують у розгорнутому вигляді. Якщо упаковка - елемент оформлення, то її не знімають.

При даруванні є ряд етичних правил, які варто враховувати щоб воно досягло його мети і не ускладнило стосунки між його сторонами. Так, щоб подарунок дійсно був в радість, потрібно уважно поставитися до його вибору. Тактовність у підборі подарунка і в даруванні не завадить нікому. Чим індивідуальніший подарунок, тим більше він доставить радості. Якщо невідомо смаки людини, до якої запрошені у гості, то обираються загальні подарунки (квіти, цукерки, сувеніри, письмове приладдя, вироби з кераміки, тощо). У день народження варто дарувати ті подарунки, якими буде користуватися тільки сам іменинник, а не вся його сім'я.

Наразі для більшості обізнаний із комп'ютерами доречними та прийнятними є гаджети та інші аксесуари. Наразі це практикується серед молоді. Культура підношення подарунка починається з його оформлення: головне, щоб воно підходило до подарунка і відповідала торжеству. Можна подарувати гроші. Такий подарунок буде завжди корисним, але його відверта практичність робить подарунок непривабливим. Закордонному гостю дарують національні художні твори, вітчизняні напої, альбом з національними творами мистецтва, пластинки або музичні диски. Чудовий подарунок - книга, котра вибрана з урахуванням смаків та інтересів ювіляра.

При даруванні картин, репродукцій слід з'ясувати ступінь пристрасності людини до такого роду речей. Такі предмети гардеробу, як сумка, шарф, домашні туфлі, чоловіча сорочка, рукавички, шкарпетки, ремінь, панчохи, сонячні окуляри можна дарувати тільки добре знайомим людям, будучи впевненим у тому, що такий подарунок буде до речі. Можна дарувати подарунки, придатні для господарства: праска, нічник, чайник, побутову техніку, скатертину із серветками, елегантну господарську сумку.

Якщо подарунок шалено дорогий і ставить обдаровуваного у незручне становище, а також порушує правила хорошого тону, доречно відмовитися від нього і делікатно, ввічливо натякнувши на її причину. Не слід розповідати про те, де був куплений подарунок і яку суму за нього заплатили.

Дарування можна розглядати як: 1) одну із чеснот людства; 2) елемент культури взагалі та культури поведінки у певному людському середовищі чи життєвій ситуації зокрема; 3) елемент змісту правоздатності людини - здатність людини дарувати майно (право розпорядчача здатність) та здатність набувати прав власності на подарунок (правонабувальна здатність); 4) риса характеру (щедрість) люди-

ни та елемент її характеристики (індивідуалізації); 5) напрямок обмеження здійснення цивільних прав для окремих учасників цивільного обороту; 6) групу юридичних осіб, які переслідують мету благодійності; 7) різновид безоплатних правочинів; 8) вид зобов'язань; 9) вид цивільно-правового договору.

Висновок. Правовідносини щодо дарування врегульовані більш широким колом норм, чим сам договір дарування. Без їх врахування дарування може спричинити інший результат, ніж той на який очікував дарувальник. Нетактовно чи із порушенням зазначених вище та інших правил вчинене дарування може бути відхилено чи витлумачено як неповага, чи навіть знуцання. Це спричиняє основне питання : надалі залишити загальні звичаї та правила про дарування у такому ж виді як вони є досі у руслі речових договорів чи сформулювати загальні положення про дарування на іншій теоретичній людиноцентричній основі?

Можна передбачити, що та і інша позиція матиме своїх прихильників та критиків. Проте друга має більше позитивних наслідків: 1) виводить звичаї та правила дарування на більш високий рівень; 2) надає даруванню більшої урегульованості чим досі; 3) підвищує загальну культуру людини та культуру дарування; 4) підвищує ефективність регулятивної та виховної функцій норм права про регулювання; 5) започатковує ширший, чим закріплений у ЦК України підхід до розуміння дарування. Це узгоджується із розумінням самого ЦК України як своєрідної Конституції громадянського суспільства.

Наведене надає підставу для виділення дарування у широкому сенсі як відносно самостійного типу цивільно-правових відносин із безоплатного надання власником майна чи користі із нього, а володільцям прав можливості використовувати у власності інтереси іншими особами, та у вузькому сенсі як договір дарування – безоплатне надання дарувальником майна (подарунку) у сферу здійснення обдарованим права на прийняття подарунку чи відмову від нього.

Стрімкий розвиток науки цивільного права та досліджень цивільно-правових договорів призвів до накопичення певних суперечностей суб'єктивного походження, новітніх методологічних та практичних підходів та їх реалізації не тільки у конструкціях не поійменованих договорів, але і добре відпрацьованих. До останніх належить договір дарування. Проте чи так воно і чи не є такий договір квазідоговором? Принаймні за багатьма кваліфікуючими ознаками договору він не вписується у класичну модель договору як домовленості де

спочатку домовляються через механізм укладення договору, що наразі виписаний у главі 55 ЦК України, а потім його виконують. Тут не можна виділити оферту та акцепт, не можна поширити загальні правила про виконання зобов'язань, забезпечення їх виконання, притягнення сторін до відповідальності.

Якщо сформувані договори на безоплатне надання як типологію то тут проглядаються всі елементи, які притаманні договірним типам: загальні положення про безоплатне надання де можуть бути прописані певні правила, які наразі є правилами етикету чи звичаями та сформувані під цим групу договорів із майнового надання та безоплатного виконання робіт чи надання послуг.

На підставі наведеного слід відзначити поліаспектність самого дарування як висловлення особистого чи ситуативного ставлення до обдаровуваного наданням йому певних матеріальних благ. У такому разі даруванням у широкому сенсі є безоплатне надання речей (майна) майнових прав, зокрема прав інтелектуальної власності, виконання для нього робіт чи надання послуг. У вузькому сенсі дарування зводиться до передачі обдаровуваному речей чи майна а також майнових прав.

Проблематика договору дарування має соціальну складову – стосунки між дарувальником та обдаровуваним, що ми вважаємо первинним, економічну складову – збільшення майна обдаровуваного за рахунок майна чи праці (діяльності) дарувальника та правову складову – відносини які піддають під регулювання нормами права.

Використана література:

1. Тараканов П.С. Мудрость трех тысячелетий / Худож. Ю.Д. Федькин. – М.: ООО "Фирма "Издательство АСТ", 1999. – 736 с.
2. Высказывания и афоризмы о подарках и дарах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wisdoms.ru/35.html>
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
4. Ісаєв А.М. Договір дарування за Цивільним кодексом України: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук. Спеціальність: 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Ісаєв Арсен Миколайович. Харків, 2009. – 19 с.
5. Соловьев С.А. Дарение в гражданском праве России. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 "Гражданское право, предпринимательское право; семейное право; международное частное право", / Соловьев Сергей Николаевич. – Саратов, 2003. – 208 с.
6. Рыхлетский П. Л. Дарение в системе безвозмездных сделок: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 "Гражданское право; предпринимательское право;

семейное право; международное частное право" / Рыхлетский, Павел Леонидович. Ростов-на-Дону 2005. – 181 с.

7. Самсонов А. В. Безвозмездные договоры в российском гражданском праве. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 - "Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право" / Самсонов Алексей Владимирович. – Москва, 2008. – 182 с.

8. Косоруков А. А. Самостоятельные безвозмездные договоры в гражданском праве Российской Федерации. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 - "Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право" / Косоруков Антон Анатольевич. – Казань, 2006. – 193 с.

9. Касьянов А. С. Договорные способы распоряжения исключительным правом. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 - "Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право" / Касьянов Андрей Сергеевич. – Москва, 2011. – 265 с.

10. Макаров С. Ю. Защита прав граждан при безвозмездном приобретении права собственности на жилье. Особенности работы адвоката. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Макаров Сергей Юрьевич. – М., 2001. – 168 с.

11. Рязанова Е. А. Основания приобретения несовершеннолетним гражданином права собственности на жилое помещение. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 "Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право" / Рязанова Елена Александровна. – М., 2006. – 169 с.

12. Халбаева Т. Н. Сделки по отчуждению жилых помещений. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 - "Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право" / Халбаева Татьяна Нармурадовна. – Саратов, 2005. – 210 с.

13. Останина Е. А. Сделки с отлагательным и отменительным условием как основание приобретения вещного права. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 "Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право" / Останина Елена Александровна. – Екатеринбург, 2007. – 208 с.

УДК 342.92(477)

А.С. Кравцов

**МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ
ПРІОРИТЕТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ
В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ**

У статті автор розглядає механізм реалізації принципу пріоритету прав і свобод людини в адміністративному праві України та проблеми його вдосконалення.

Ключові слова: *реалізація, механізм реалізації, принципи адміністративного права, принцип пріоритету прав і свобод людини.*